

ТЕМА 7. СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ, СОЦІАЛЬНІ ЗМІНИ, СОЦІАЛЬНІ ПРОЦЕСИ. КОНФЛІКТ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

**Основні ключові поняття і терміни, які повинен ЗАСВОЇТИ студент,
вивчаючи цю тему**

- соціальний конфлікт;
- еволюційні та революційні зміни, види соціальних змін;
- інтеракція;
- асиміляція;
- соціальна взаємодія.

1. СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ. ОЗНАКИ, ФОРМИ.

Соціальна взаємодія (інтеракція) складається з окремих актів, які називаються соціальними діями, і включають статуси, ролі, соціальні відносини, символи і значення.

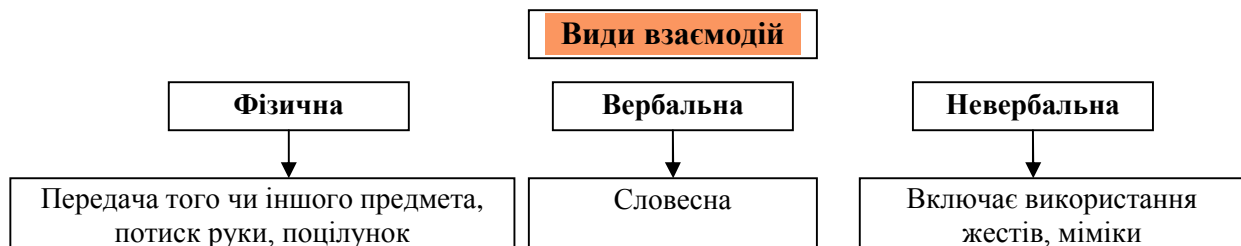
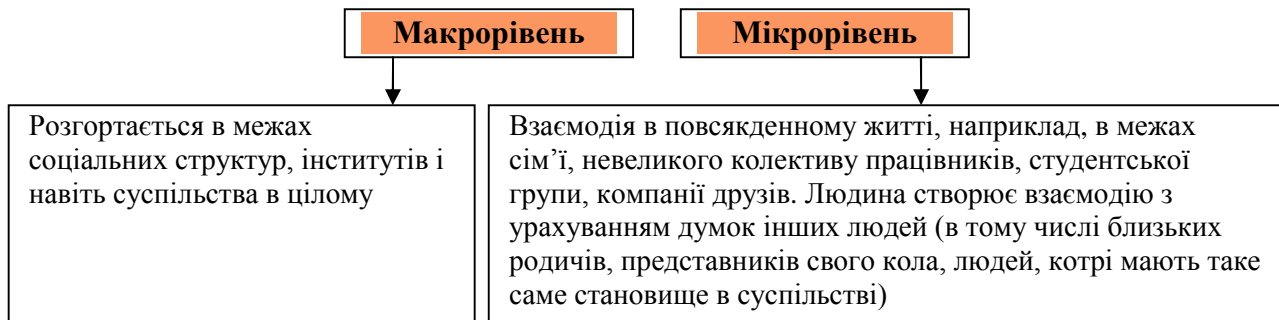
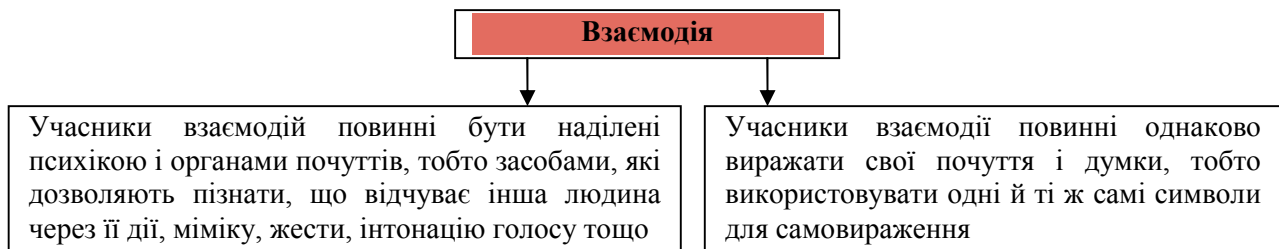
Основні ознаки соціальної взаємодії

Предметність	Наявність зовнішніх, по відношенню до індивідів чи груп, цілей, причин тощо, які спонукають цих суб'єктів до взаємодії
Ситуативність	Достатньо жорстка регламентація взаємодії з конкретними умовами тієї ситуації, в якій цей процес відбувається, наприклад, поведінка людей на роботі, в театрі, на стадіоні, на пікніку суттєво відрізняється
Експліціювання	Доступність для стороннього спостерігача зовнішньої вираженості процесу взаємодії залежно від ситуації (чи то робота на заводі, гра, танці)
Рефлексивна багатозначність	Можливість прояву основних суб'єктивних намірів, неусвідомлених чи усвідомлених внаслідок спільної участі людей у міжіндивідуальних чи групових видах діяльності (наприклад, спільна робота)

Основні форми соціальної взаємодії

Кооперація	Співпраця декількох індивідів (груп) заради спільного завдання. Простим прикладом є кооперація, яка виникає там і тоді, де і коли стає очевидною перевага спільних зусиль над індивідуальними. Під кооперацією розуміється розподіл праці
Конкуренція	Індивідуальна чи групова боротьба за володіння дефіцитними цінностями (благами). Ними можуть бути гроші, власність, популярність, престиж, влада. Дефіцитними вони є тому, що обмежені, не можуть бути поділені порівну на всіх. Конкуруючі сторони (групи, партії) прагнуть отримати якомога більше для себе за рахунок інших. Це соціальна взаємодія, тому що люди діють за «правилами гри»
Конфлікт	Приховане чи відкрите зіткнення конкуруючих сторін. Воно може виникнути і в конкуренції, і в кооперації. Коли рівні суперники, наприклад, індустріальні країни, змагаються за владу, престиж, ресурси мирним шляхом, це називається конкуренцією, а коли це відбувається немирним шляхом, виникає збройний конфлікт – війна

Обов'язкові умови соціальної взаємодії за П. Сорокіним

**Типи взаємодій
відповідно до поділу життя суспільства на сфери**

Сімейна

Трудова

Політична

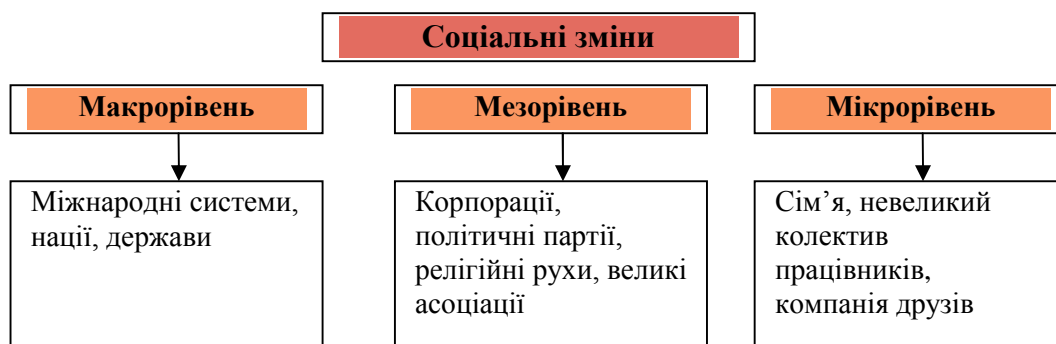
Економічна

Релігійна

2. СОЦІАЛЬНІ ЗМІНИ.

У суспільстві змінюється економічна система і соціальна структура, соціальні ситуації та ролі, релігійні доктрини, культурні цінності й норми тощо. Всі ці зміни в суспільному житті охоплюються поняттям «соціальні зміни».

Соціальні зміни – це сукупність різноманітних зрушень, які відбуваються в суспільстві, в його соціальній структурі, в соціальних спільнотах, інституціях, організаціях, в соціальних статусах і ролях окремих особистостей і груп, в їх взаємодіях між собою і з будь-якими структурними компонентами суспільства.

Основні типи соціальних змін, які можуть відобразитись на соціальному розвитку суспільства

Природні зміни	Відіграють одну з першорядних ролей в суспільному розвитку. Необхідно враховувати як природні зміни (землетрус, рух материків тощо), так і зміни в природі, які стимулюються самим соціогенезом (підвищення або зниження врожаю, вичерпання ресурсів, забруднення довкілля, ядерні катастрофи тощо)
Демографічні зміни	Можуть мати локальний або глобальний характер. Ці зміни являють собою функцію природних або соціальних змін і чинять зворотний вплив на природу і соціальне середовище
Зміни в сфері виробництва	Від примітивного збирання трав і коренів через удосконалення знарядь праці до сучасних інформаційних систем і автоматизованих виробництв – такий довгий шлях долає суспільство, що час від часу приводить до суттєвих якісних змін у сфері виробництва (камінь, метал, пара, двигун внутрішнього згорання, атом – такі основні етапи технологічної еволюції)
Зміни в системі управління	Від елементарних форм сім'ї і племені до сучасних державних і міждержавних структур. Особливе місце належить комунікативним та інформаційним засобам
Зміни в соціальній організації	Відбуваються у сфері мотивації індивідуальної та групової діяльності людей
Зміни в соціальній структурі	Відбуваються в сім'ї, в етнічних, класово-політичних системах, які мають свої внутрішні й зовнішні детермінанти і впливають на суспільний розвиток
Зміни в культурно-духовній сфері	Від початкових форм освіти до філософської, від теологічного знання до наукового, від народної творчості до шедеврів світового мистецтва

3. СОЦІАЛЬНІ РУХИ ТА ПРОЦЕСИ.

Важливим джерелом соціальних змін є **соціальні рухи** – сукупність колективних дій великої кількості людей, які спрямовані на підтримку певних соціальних процесів і змін або на протистояння їм.

Класифікація суспільних рухів

Реформаторські рухи – виступають за поступову і прогресивну зміну в існуючій системі.

Регресивні рухи – виступають за повернення (часткове чи повне) до старих порядків (комуністи намагаються повернути суспільство до соціалізму).

Утопічні рухи – виступають за побудову ідеальних порядків, ідеального суспільства (наприклад, рух антиглобалістів).

Революційні рухи передбачають докорінну зміну існуючого ладу, його цінностей та інститутів, сповідують терористичну тактику (захоплення заручників, пограбування банків, вбивство політичних лідерів тощо), яка є візитною карткою революціонерів Близького Сходу, Ірландії, Західної Європи, Латинської Америки.

Експресивні рухи – більш менш масові рухи людей, які відносно чітко розуміють непривабливість існуючої соціальної дійсності, намагаються модифікувати, змінити не її, а своє ставлення до неї (хіпі, рокери, інші молодіжні групи, які намагаються створити свою субкультуру і дистанціюватися від традиційного суспільства, яким вони нехтують).

Опозиційні рухи – більш менш масові дії, в яких беруть участь люди, не задоволені тим, що соціальні зміни в суспільстві відбуваються досить швидко або ж, навпаки, досить поступово і непослідовно.

Екологічні рухи – масові дії, які спрямовані на трактування зумовленості людської діяльності не тільки економічними, соціальними, культурними, але й екологічними чинниками.

Молодіжні рухи – масові дії, до яких залучаються молоді люди, що виступають за створення для них умов пристойного життя, автономії, свободи вибору професій, способу і стилю життя.

Феміністичні рухи – масові дії за однакові права жінок і чоловіків, за ефективну охорону материнства й дитинства.

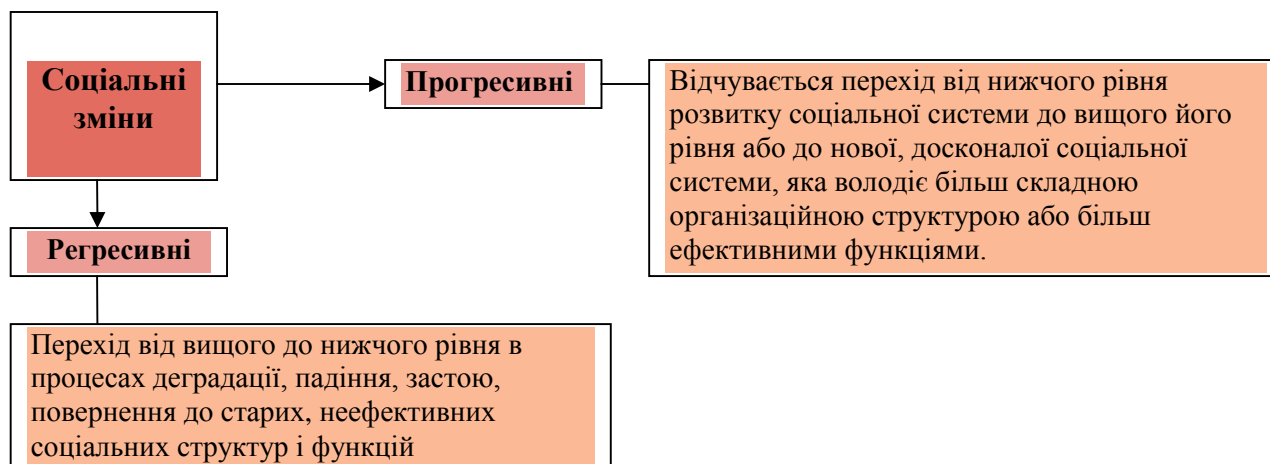
Національно-визвольні рухи – масові дії, спрямовані на завоювання національної незалежності, на реалізацію національно-етнічними спільнотами права на самовизначення, створення незалежної національної держави.

Рухи на підтримку миру – масові дії проти війн, за зміцнення миру і дружби між народами.

Найбільш близьким за значенням до поняття «соціальні зміни» є поняття «соціальний процес».

Соціальний процес – це сукупність дій соціальних суб'єктів з метою досягнення своїх цілей і здійснення своїх функцій у різноманітних сферах суспільного життя, які змінюють його.

Соціальні зміни – одна з найважливіших сторін соціального процесу, яка не перекриває його цілком, оскільки в соціальному процесі значне місце належить простому відтворенню існуючих раніше структур, функцій, норм, стандартів поведінки.

Класифікація основних соціальних процесів за Р. Парком і Е.Берджесом:

Кооперація від лат. слів: «*ko*» – разом і «*operari*» – працювати. Може відбуватися в діадах, малих групах, великих групах. Головний сенс кооперації полягає, перш за все, у взаємній вигоді.

Конкуренція – боротьба між індивідами, групами або суспільствами за володіння цінностями, які нерівномірно розподілені між окремими особами чи групами (це можуть бути гроші, влада, статус, кохання тощо).

Пристосування – прийняття індивідом чи групою культурних цінностей та еталонів поведінки нового середовища, коли норми і цінності, засвоєні в старому середовищі, не приводять до задоволення потреб, не створюють необхідної поведінки.

Асиміляція – процес взаємного культурного проникнення, за допомогою якого особистості й групи створюють нову спільну культуру (наприклад, процес американізації іммігрантів з Європи та Азії).

Амальгамізація – біологічне змішування двох або більше етнічних груп, народів, після чого вони стають однією групою, народом. Наприклад, російська нація склалась шляхом змішування багатьох племен і народів (поморів, варягів, західних слов'ян, мордві, татар).

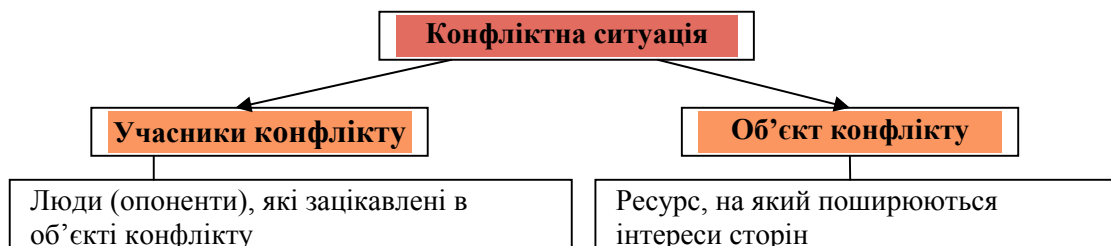
Підтримка кордонів – процес, який складається в ході взаємодій між групами. Соціальна група без територіальних кордонів встановлює соціальні кордони (мова, діалект, жаргон, уніформа, певні знаки).

Створення системи зв'язків – процес, за допомогою якого елементи двох соціальних систем поєднуються таким чином, що в певному відношенні і в деяких випадках вони виглядають як одна система.

4. СОЦІАЛЬНИЙ КОНФЛІКТ.

Соціальний конфлікт – зіткнення протилежних цілей, думок і поглядів у системі відносин людей, соціальних груп, соціальних інститутів, суспільства в цілому, що характеризується посиленням протилежних тенденцій та інтересів соціальних, групових, індивідуальних.

Статичний розгляд конфлікту

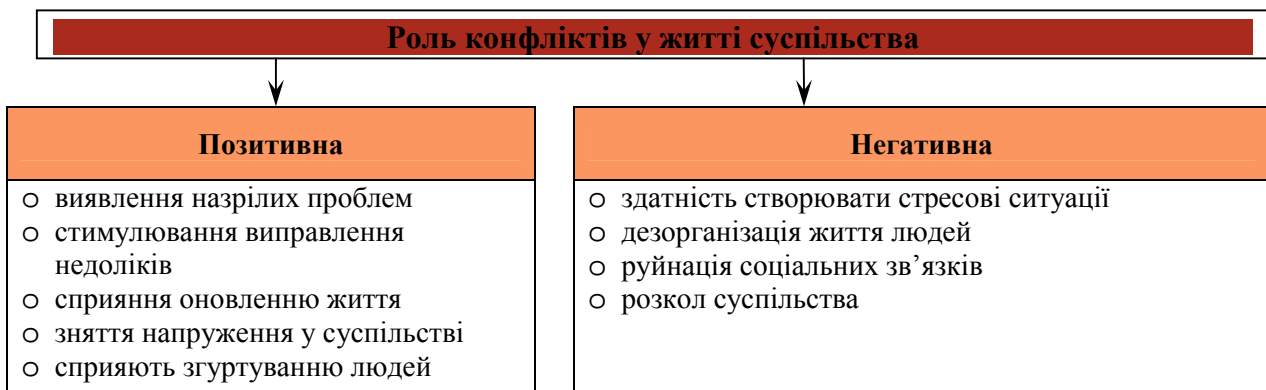
Динаміка конфлікту як зміна одного етапу іншим

Етап	Ознаки
1. Прихована стадія (латентна)	Протиріччя ще не усвідомлюються. Конфлікт проявляється лише в помітному чи прихованому незадоволенні ситуацією. Невідповідність цінностей, інтересів, мети, засобів їх досягнення не завжди виливається в конфлікт: протилежна сторона деколи змиряється з несправедливістю або чекає свого часу, приховуючи образу
2. Стадія формування (демонстративна)	Формуються протиріччя, чітко усвідомлюються претензії, які можуть бути виказанні протилежній стороні у вигляді вимог. Формуються групи, які беруть участь в конфлікті, з них висуваються лідери
3. Інцидент (агресивна стадія)	Відбувається подія, яка переводить конфлікт у стадію активних дій, тобто сторони вирішують вступити у відкриту боротьбу
4. Стадія активних дій (батальна). Ескалація	Конфлікт потребує багато енергії, тому він швидко досягає максимуму конфліктних дій – критичної точки, потім йде на спад
5. Завершення конфлікту	Конфлікт завершується, однак це не означає, що домагання сторін задоволені. В дійсності може існувати декілька виходів з конфлікту
6. Післяконфліктна стадія	Сукупність об'єктивних і суб'єктивних наслідків розв'язання конфлікту, що визначають його конструктивний або деструктивний характер

Причини конфліктів

1. Соціальна нерівність.
2. Протилежність інтересів людей, соціальних груп.
3. Дефіцит життєвих благ.
4. Боротьба за кращі позиції у суспільстві.
5. Невідповідність цінностей індивідів і суспільства.
6. Егоїстичність особистості.
7. Неповна, неправдива, спотворена інформація.

8. Недосконалість людської психіки.

Засоби керування конфліктною ситуацією бувають структурні та міжособистісні.

Структурні методи керування конфліктом

1. Пояснення вимог. Пояснення того, яких результатів очікують від кожної людини й підрозділу.
2. Координаційні та інтеграційні механізми. Встановлення ієрархії повноважень упорядковує взаємодії між людьми, прийняття рішень і налагоджує інформаційний потік усередині організацій.
3. Загальноорганізаційна комплексна мета. Ефективне здійснення мети потребує спільних зусиль одного або двох людей, груп чи відділів.
4. Структура системи винагород. Винагороди можна використовувати як метод керування конфліктною ситуацією, щоб впливати на поведінку людей для запобігання дисфункціональних наслідків.

Міжособистісні стилі вирішення конфліктів

1. **Уникнення** – намагання не вступити в конфлікт.

2. **Залагоджування** – вид поведінки, продиктований переконанням, що не варто гніватись; намагання не випустити на зовні ознаки конфлікту і агресії, апелюючи до потреби в солідарності.

3. **Примушення** – намагання примусити прийняти точку зору однією із сторін будь-якою ціною.

4. **Компроміс** – прийняття точки зору іншої сторони, але лише до якоїсь міри.

5. **Вирішення проблеми** – визнання різниці в думках і готовність ознайомитись з іншими точками зору, щоб зрозуміти причини конфлікту і взяти курс на дії, що можуть бути прийнятними для обох сторін.

Отже, конфлікти виконують суперечливу роль у суспільстві. Це зовсім не означає, що треба взагалі запобігати конфліктам, які визрівають у суспільстві. Доцільно ретельно вивчати причини конфліктів, уміти керувати ними, послаблюючи їхню руйнівну силу та негативні наслідки, спрямовуючи їх у безпечне, «переговорне», емоційно-спокійне і продуктивне русло.

Додаткова література

1. Феномен глобальних міграцій (Відео) <http://postnauka.ru/video/33791>
2. Пространство отношений <http://postnauka.ru/longreads/31899>
3. Коллективная идентичность <http://postnauka.ru/faq/26594>
4. Почему у людей появляется стадное чувство?

<http://postnauka.ru/faq/21804зкой>

5. Мифы низкой рождаемости <http://postnauka.ru/faq/7720>
6. Аномия. О ролевом конфликте (Відео) <http://postnauka.ru/video/5904>
7. Зігмунд Бауман Зміни треба прийняти <http://zbruc.eu/node/12643>